

РЕЦЕНЗИЯ

за научните постижения и академичната работа на доц. Мартин Иванов, дсн, участник в конкурса за заемане на академичната длъжност „професор“ по Професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Социология – Историческа социология), обявен в ДВ, бр. 32 от 09.04.2024 г. съобразно потребностите на катедра „Социология“, Философски факултет, в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ от проф. Момчил Методиев, дн, преподавател в департамент „История“ на Нов български университет

Конкурсът за заемане на академичната длъжност „професор“ в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Социология – Историческа социология) е обявен в бр. 32 на Държавен вестник от 9 април 2024 г. Единствен кандидат по този конкурс е доц. Мартин Иванов, дсн. Въз основа на самооценката на кандидата и други документи може да се направи констатацията, че Мартин Иванов отговаря на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“.

Кандидатът придобива образователната и научна степен „доктор“ по история през 1999 г. с дисертационен труд на тема „Стопански и финансови проблеми във външната политика на Народния блок, 1931–1934“. Заема академична длъжност доцент от 2008 г. и има 16 години стаж като доцент (от 2008 до 2015 в Института за исторически изследвания при Българска академия на науките, а след това в катедра „Социология“ на Философския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“). Научната степен „доктор на социологическите науки“ придобива през 2021 г. Кандидатът има общо 9 години преподавателски стаж в Софийския университет. През изминалите години доц. дсн Мартин Иванов има богата и успешна академична и обществена биография, както и значими научни постижения. Към момента на обявяване на

конкурса има издадени 8 монографии, няколко десетки научни статии, публикувани не само в български, но и в утвърдени международни списания и академични издателства. Белег за статуса му на един от утвърдените изследователи в областта на историческата социология са и многобройните цитирания на негови трудове от други български и чуждестранни учени. Научните му изследвания са свързани предимно, но не единствено, с периода на комунизма в България, като към тях той подхожда ползвайки и съчетавайки успешно историческа и социологическа методология.

Тези характеристики могат да бъдат забелязани и в представения за настоящия конкурс основен монографичен труд, озаглавен „Бившите хора“ на концлагерна България“, издание на Сиела от 2024 г.

Монографията представлява изследване на една специфична социална група – групата на декласираните и маргинализираните през епохата на комунизма представители на „бившия елит“ и техните две поколения от наследници. Така заявена, целта на изследването се изправя пред редица предизвикателства – дефиниране на тази социална група по специфични признаци, определяне на нейната социална значимост, включително и големината на тази обществена група. Не на последно място самият факт, че обект на изследване е една маргинализирана група, означава, че и информацията за нея не може да бъде придобита единствено чрез класическите исторически източници. Самият термин „бивши хора“, макар и ползван от документите на самия комунистическия режим, а и от историческата колегия и от обществото в наши дни, трудно подлежи на дефиниране и ясно класифициране.

Може да се каже, че авторът успешно се е справил с тези предизвикателства, което му позволява и да направи най-задълбочения анализ до този момент на тази обществена група. За това спомагат на първо място използваните от автора източници. За изследването са ползвани класическите исторически източници, представени от архивните документи (сред които впечатление правят и ползваните документи от архива на Комисията по досиетата), които представя институционализираната гледна точка на държавата към тази група. За постигане на изследователска дълбочина спомагат направените от автора специално за тази монография голям обем от лични

интервюта (устна история), както и ползваните от него многобройни мемоари на представители на тази социална група. Като основа за по-широките изводи, изведени в заключението, са използвани и архивите на телевизионно предаване.

Монографията има ясна структура, като тя е разделена на две основни части, съответно глави. Първа глава, озаглавена „В кръговете на ада: от терор към дискриминация“ е посветена на съдбата на тази обществена група веднага след 9 септември 1944 г. и политиките за нейната маргинализация в тоталитарната държава. Втората глава, „Стратегии за оцеляване и реконверсия“ е свързана със стратегиите за „реконверсия“ на символния капитал на представителите на тази обществена група в комунистическото общество. Въвеждането, обяснението и анализа на термина „реконверсия“ е един от големите методологически успехи на това изследване. Терминът, заимстван от френската социологическа традиция, е обяснен още в увода като „социалното възпроизводство чрез рекомбиниране на четири типа капитал – икономически, културен, социален и символически, които асистират поддържането и препредаването от поколение на поколение на съществуващите обществено отношения“. С този термин в изследването се обяснява вписването, а най-коректно – стратегиите за оцеляване на представителите на групата на „бившите хора“ и на техните наследници в комунистическото общество. В изследването авторът убедително оспорва валидността за България на заключенията, направени от чужди автори за съветската следреволюционна действителност, които достигат до обобщението за успешната „реконверсия“ на представителите на руската аристокрация в съветската действителност. В заключителната част, „Оцелелият спомен“, авторът се спира и търси отговор на въпроса как представителите на третото поколение се вписват и са представени в посткомунистическото българско общество.

Впечатление в цялото изследване прави много доброто познаване от страна на автори и на историческата, и на социологическата литература по темата. Това е важно предимство, доколкото особено по отношение на първата част на изследването, тази за съдбата на „бившите хора“, в българската историография е писано много. Като истински приносна обаче може да се характеризира втората част от изследването,

проблемът за „реконверсията“ на представителите на тази социална група, където авторът разглежда, анализира и класифицира стратегиите, развити от представителите на тези елити за оцеляване и вписване в новите условия. Въз основа на многобройни интервюта и мемоари той обобщава и аргументира съществуването на „четири основни поведенчески архетипа сред „бившите хора“. В първия попадат онези, които решават да избягат – зад граница или от живота по принцип. Мнозинството от останалите ... се изправя пред три други възможности: съпротива (явна или тиха), примиряване (или снишаване) или пречупване (и „пребоядисване“). (с. 216). В тази част впечатление правят уловените от автора тънки нюанси за поддържане на различието у тази обществена група в новите условия (облеклото, разходките в планината, слушането на чужди радиостанции, браковете вътре в този кръг), обобщени като неволно изработени стратегии, направили възможно съхраняването на чувството за различие у тази социална група.

В чисто методологически план, за мен особено интересни са размислите на автора за ценността и достоверността на документите, създадени и съхранявани от Държавна сигурност - без да отрича ценността на тези документи, авторът съхранява скептицизма и критичното си отношение към тях, което е белег за изследователска почтеност, а и за липса на търсене на сензационност в изследването, което намирам за съществено предимство.

Може да се обобщи, че представената монография представлява най-задълбоченото към този момент изследване на тази социална група, с точни прозрения и анализи, които ще бъдат ползвани и цитирани в бъдеще от други изследователи. Изследването се отличава с точни социологически разрези и обобщения, а и с поддържането на точен баланс между изследователската дистанцираност и обяснимата (а и оправдана) симпатия към тази маргинализирана в разглеждания период социална група.

Освен представения за конкурса основен монографичен труд, Мартин Иванов е автор на още 7 монографии, в които обект на изследване е икономическата история на България, написани самостоятелно или в съавторство. Една част от тях са свързани

с икономическата история през комунизма (*Реформаторство без реформи: Политическата икономия на българския комунизъм, 1963–1989 г.* С. 2007; *Българският външен дълг 1944–1989. Банкрутът на комунистическата икономика.* С., 2007, в съавторство), а други са посветени на възходите и спадовете в икономическата история на България в епохата на модернизацията (*Политическите игри с външния дълг. Български сюжети на стопански кризи и възход.* С., 2002; *Брутният вътрешен продукт на България. 1870–1945 г.* С. 2012; *Срещу течението: Българската текстилна промишленост, 1800-1912.* С. 2021). Част от резултатите от тези изследвания са представени и в статии, публикувани в утвърдени международни списания като *Economic History Review*, *Journal of Economic History*, *East-Central Europe* или издателства на научна литература като Routledge.

Цялостната дейност на Мартин Иванов позволява да се направи обобщението, че той е един от утвърдените изследователи в областта на икономическата история и историческата социология, формално доказателство за което са многобройните цитирания на неговите изследвания от български и чужди автори. По-важното е, че от самото начало на своите научни търсения той показва способност за следване на независими изследователски пътища, което през годините го превръща и в един от авторите направили най-много за изследването на икономическата история на близкото минало, без да се поддават на излишен идеологически или политически патос и предразсъдъци. Мартин Иванов е един от утвърдените изследователи в България в областта на историята и социологията, който се отличава с голяма публикационна активност в България и в чужбина, а изследванията му се отличават с добросъвестност и задълбоченост. Написаните в съавторство няколко монографии и статии са доказателство и за способностите му за работа с екип.

Тези академични постижения са допълнени и от богатата преподавателска дейност на кандидата, включително и от разработените от него редица университетски курсове, както и участието му в няколко изследователски проекти.

Наред с академичната, кандидатът в конкурса има и богата и успешна обществена биография – редактор в списание „Демократически преглед“ (1994-2004), председател на Държавна агенция „Архиви“ (2011-2013), министър на културата в служебно правителство (2014), секретар по образование, култура и национална идентичност на Президента на Република България (2013-2016), извънреден и пълномощен посланик на Р България в Р Финландия и Р Естония (2016-2020). За съжаление, обществената и политическата обстановка в България през последните години е такава, че толкова високи обществени и държавни позиции не винаги са доказателство за убедителност и почтеност на една кандидатура. За щастие, обаче, този случай не е такъв, тъй като в своята обществена дейност Мартин Иванов има несъмнени успехи и като цяло се ползва с името на много добър експерт и администратор на заеманите от него позиции. Затова и убедено мога да кажа, че тази негова обществена биография изцяло подкрепя кандидатурата му за академичната длъжност „професор“.

За същото говорят и личните ми впечатления от кандидата, когото познавам като един от основателите и първи членове на експертния свет в изследователските програми на Института за изследване на близкото минало. Впечатленията ми от кандидата са отлични, като специално мога да отлича неговото изключително трудолюбие, работоспособност и научна дисциплина. Съчетанието на тези качества с езиковата му подготовка, както и с уменията му бързо и успешно да обработва големи масиви от информация (архивни документи и статистически данни) са основата, която прави възможна неговата успешна академична кариера и високи академични постижения.

Това е и причината и препоръките ми да бъдат ограничени. Единствената по-съществена препоръка, която имам, е в бъдеще да полага усилия за повече публикации в реномирани чужди академични издания. Не защото в момента те са недостатъчни, нито в името на трупане на точки и наукометрия, а защото той е един от изследователите, които успешно могат да представят значимите постижения на

българската историческа и социологическа наука и тяхното вписване в международния научен оборот.

Заключение: Цялостната научно-изследователска, публикационна, преподавателска и обществена дейност на доц. дсн Мартин Иванов дава всички основания той да бъде избран за професор в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Социология – Историческа социология). Ето защо като член на Научното жури аз напълно убедено ще гласувам ЗА неговия избор.

София, 20 август 2024 г.

проф. Момчил Методиев, дн